

तालुका आरोग्य अधिकारी (THO)

अधिकार, कर्तव्य आणि जबाबदाऱ्यांचे विवेकीकरण

महाराष्ट्र शासन

सार्वजनिक आरोग्य विभाग

शासन निर्णय क्र.एनआरएकएम - १००७/प्र.क्र.६/आरोग्य ७

संचालक, मुंबई - ४०० ०३२

दिनांक : १९ मे, २००७

- संदर्भ :- १) शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, क्र.पदआ २००६/१२८/प्र.क्र. १९/आ-२, दि.३०.१२.२००६
२) अतिरिक्त संचालक, आरोग्य सेवा, पुणे यांचे इंग्रजी पत्र क्र. राकुक्का/ ईसी/ कक्ष७/ ५९१२/२००५, दिनांक १८.१०.२००५
३) संचालक, आरोग्य सेवा मुंबई यांचे पत्र क्र.संआसे/कुक्/ईसी/ताआअ/पदे नंजूर/प्रस्ताव/कक्ष.१५/०५, दिनांक २५.१०.२००५

प्रस्तावना :-

आरोग्य विषयक कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी व आरोग्य सेवा अधिक लोकप्रमुख करण्यासाठी प्रत्येक तालुक्यात एक तालुका आरोग्य अधिकारी नेमण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला आहे. शा.नि.सा.आ.वि. क्र.पदआ २००६/१२८/प्र.क्र.१९/आ-२, दि.३०.१२.२००६ अन्वये तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांची पदे निर्माण करण्यात आली आहेत. प्रत्येक तालुक्यात बहुतांश जिल्ह्यांच्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परीषद यांनी प्रत्येक तालुक्यातील एका कार्यक्षम वैद्यकीय अधिकाऱ्यांस त्यांचे प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे काम सांभाळून तालुका आरोग्य अधिकारी म्हणून काम पाहण्याच्या सूचना दिलेल्या आहेत. राज्यात राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानाची अंमलबजावणी सुरु झालेली आहे. या पार्श्वभूमीवर तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांसाठी, आरोग्य सेवेशी निगडीत अनेक कार्यक्रम / योजना, उपकेंद्र, प्रा. आ.केंद्र, उपकेंद्र व ग्राम या स्तरावर राबविण्याच्या हेतूस्ताने त्यांचे अधिकार, कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या निश्चित करण्याबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. शासनाने या संदर्भात खालीलप्रमाणे निर्णय घेतलेला आहे.

शासन निर्णय :-

सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे कामकाज अधिक सुलभ आणि संनियंत्रित करण्यासाठी तसेच शासनाच्या विविध योजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणी होण्यासाठी पंचायत समिती/ तालुका स्तरावर काम करण्याकरीता तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांकडे त्यांच्या तालुक्यातील सर्व प्राथमिक आरोग्य केंद्रांच्या सनियंत्रणाची जबाबदारी सोपविण्यात येत आहे. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परीषद यांनी पुढील निकष विचारात घेऊन प्रत्येक तालुक्यासाठी एका तालुका आरोग्य अधिकाऱ्याची नेमणूक करावी. तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या नेमणुकीसाठीचे निकष :-

- १) वैद्यकीय अधिकाऱ्यात त्यांच्या कर्तव्याच्या अनुषंगाने कराव्या लागणाऱ्या फिरतीमुळे तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या जबाबदाऱ्या पार पाडण्यात अडचणी येणार नाहीत. तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांची अतिरिक्त जबाबदारी पेलताना त्यांच्या मूळ कार्यभाराच्या अनुषंगाने त्यांना सोपविण्यात आलेले उद्दिष्ट पूर्ण करावे लागेल.
- २) तालुका आरोग्य अधिकारी पदांवर नियुक्ती करताना महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग पुरस्कृत उमेदवार व ज्येष्ठताक्रम या दोन्ही बाबींना पसंतीक्रम देण्यात यावा तथापि, या संदर्भातील अंतिम निर्णय मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांचा राहील.

ROTA/H-625(1,000-5-2007)-1

तालुका आरोग्य अधिकारी कार्यालयाची रचना :-

१) तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांना पंचायत समितीमधील विस्तार अधिकारी (आरोग्य) हे सहाय्यक म्हणून काम करतील. त्यांच्या अधिपत्याखाली एक आरोग्य सहाय्यक, आरोग्य सेवक व कंत्राटी पध्दतीवर लेखापाल, डेटा एन्ट्री ऑपरेटर व वर्ग-४ चा एक कर्मचारी उपलब्ध करून देण्यात येतील. कार्यालयात असलेल्या कर्मचाऱ्यांमधून उपलब्ध न झाल्यास राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानांतर्गत कंत्राटी पध्दतीने कर्मचारी उपलब्ध करून देण्यात येतील.

२) तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांचे मुख्यालय तालुक्याच्या ठिकाणी असलेल्या पंचायत समितीच्या कार्यालयात किंवा आरोग्य खात्याच्या इमारतीमध्ये राहिल. तालुका आरोग्य अधिकारी हे जिल्हा आरोग्य अधिकारी यांचे अधिनस्त काम पाहतील व गट विकास अधिकारी यांच्यासोबत सतत समन्वय ठेवतील.

तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांचे प्रशासकीय, तांत्रिक अधिकार व कर्तव्ये :-

१) तालुका आरोग्य अधिकारी हे त्या तालुक्याचे सार्वजनिक आरोग्य विभागाचे तालुका प्रमुख म्हणून काम पाहतील.

२) तालुका आरोग्य अधिकारी हे जिल्हा आरोग्य अधिकारी व तालुक्यातील प्राथमिक आरोग्य केंद्र/ उपकेंद्र/ ग्रामीण रुग्णालय/ कुटीर रुग्णालय/ उपजिल्हा रुग्णालय/ नगरपालिका रुग्णालय/ दवाखाने या मधील दुवा म्हणून काम करतील.

३) विविध स्वयंसेवी संघटनांशी देखिल समन्वय साधतील.

४) आरोग्य सेवेअंतर्गत कार्यान्वित असणाऱ्या विविध योजनांच्या उदा. राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान, आर.सी.एच. कार्यक्रम इत्यादी यशस्वी अंमलबजावणीसाठी त्यांच्या अधिनस्त असलेले प्राथमिक आरोग्य केंद्र व सर्व संबंधितांशी समन्वय साधून त्यांच्या सहकार्याने या योजनांची उद्दिष्टे पूर्ण करतील.

५) आणखीनाही प्रसंगी (सायरोग, नैसर्गिक आपत्ती इ.) वेळी आवश्यक उपाययोजना / प्रतिबंधात्मक कार्यवाही करण्यासाठी आरोग्य सेवेचे नियोजन करून त्याची अंमलबजावणी व सनियंत्रण करणे व अशावेळी गरजेनुसार एक ते दोन आठवड्यांपर्यंत आरोग्य सेवेतील अधिकारी/कर्मचारी यांना प्रतिनियुक्तीवर ठेवून काम करवून घेण्याचे अधिकार असतील. अशी प्रतिनियुक्ती केल्यास त्यांनी तात्काळ जिल्हा आरोग्य अधिकारी यांना कार्यात्तर मान्यतेसाठी कळवून रितसर मान्यता घेणे बंधनकारक राहिल. तालुका आरोग्य अधिकारी यांनी असे कामाचे आदेश काढल्यानंतर त्या आदेशांचे पालन करण्याची जबाबदारी संबंधित वैद्यकीय अधिकारी आणि आरोग्य कर्मचारी यांची राहिल.

६) तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांचे गोपनीय अहवाल जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्यांनी लिहावेत. मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे पुनर्विलोकन अधिकारी असतील.

७) तालुका आरोग्य अधिकारी त्यांच्या अधिपत्याखालील प्राथमिक आरोग्य केंद्राची वैद्यकीय अधिकाऱ्यांच्या कामाबाबतचा वार्षिक अहवाल जिल्हा आरोग्य अधिकारी यांना सादर करतील. सदर अहवाल हा गोपनीय अहवालाचा भाग नसला तरी संबंधित वैद्यकीय अधिकाऱ्यांचे गोपनीय अहवाल लिहीताना जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्यांनी याबाबतची नोंद घेणे आवश्यक राहिल.

८) तालुका आरोग्य अधिकारी प्राथमिक आरोग्य केंद्र/उपकेंद्रांना आवश्यकतेनुसार भेटी देवून आरोग्य कार्यक्रमाची तपासणी करतील आणि अहवाल जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्याकडे सादर करतील. वर्षभरात सर्व प्रा.आ. केंद्राची दोन वेळा संपूर्ण तपासणी व ५० टक्के उपकेंद्राची तपासणी करणे बंधनकारक

राहील. वैद्यकीय अधिकारी, प्रा.आ.केंद्र यांनी त्यांच्या अधिनस्त उपकेंद्रांची १०० टक्के तपासणी प्रत्येक ६ महिन्यातून एक वेळ करणे बंधनकारक राहील. निकषाप्रमाणे तपासणी होत आहे किंवा कसे याबाबत संनियंत्रण करण्याचे अधिकार तालुका आरोग्य अधिकारी यांना असतील. बीट/प्रा.आ.केंद्र सभांना मार्गदर्शन करण्याची जबाबदारी तालुका आरोग्य अधिकाऱ्याची राहील. महिन्यातून किमान दोन बीटमधील सभांना हजर राहून आढावा घेणे तसेच मार्गदर्शन करणे बंधनकारक राहील.

- ९) तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांनी प्रत्येक महिन्यात एकदा वैद्यकीय अधिकाऱ्यांची आणि आरोग्य कर्मचाऱ्यांची आढावा बैठक आयोजित करून आवश्यक एकत्रित संकलीत करून ती जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्याकडे पाठविणे आवश्यक राहील
- १०) तालुका आरोग्य अधिकारी हे त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील सर्व अधिकारी व कर्मचारी यांच्या नैमत्तीक रजेबाबतच्या अर्जावर निर्णय घेण्यास व इतर रजेबाबतच्या अर्जावर शिफारस करण्यास सक्षम असतील. रजा मंजूरीसंदर्भात निर्णय घेण्यासाठी सक्षम अधिकारी तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या शिफारशी लक्षात घेऊनच निर्णय घेतील.
- ११) तालुक्यातील सर्व आरोग्य संस्थांतील वैद्यकीय अधिकारी यांचा संभाव्य फिरती कार्यक्रम व मासिक दैनंदिन्याबाबत शिफारस तसेच अभिप्राय देण्याचा अधिकार तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांचा असेल व हे अभिप्राय लक्षात घेऊनच जिल्हा आरोग्य अधिकारी त्या मंजूर करतील.
- १२) तालुका आरोग्य अधिकारी कुपोषित बालकांची आरोग्य तपासणी/आरोग्य निदान आणि उपचारासाठी तालुक्यातील नजिकच्या/ सोयीच्या ग्रामीण रुग्णालयातील बालरोग तज्ज्ञांशी संपर्क साधून रोगनिदान आणि उपचाराबाबत आवश्यक ती कार्यवाही करावी. अशा बालकांची नावे ग्रामीण रुग्णालयाचे अधिक्षक आणि तालुका आरोग्य अधिकारी यांनी संयुक्तपणे जिल्हा शल्यचिकित्सक आणि जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्याकडे प्रत्येक महिन्यात सादर करावीत.
- १३) तालुका आरोग्य अधिकारी हे तालुक्यातील ANM, MPW, LHV यांना रक्तदाब व हिमोग्लोबीन इत्यादी बाबींची तपासणी करता येते किंवा नाही याबाबत खात्री करतील. तसेच त्यांना त्याबाबत आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्याची जबाबदारी तालुका आरोग्य अधिकाऱ्याची राहील.
- १४) साय व इतर आपत्कालीन परिस्थितीत नियंत्रण कक्ष तालुकास्तरावर स्थापन करणे, दैनंदिन अहवाल एकत्रित करून पाठविणे ही जबाबदारी तालुका आरोग्य अधिकाऱ्याची असेल.
- १५) रुग्ण कल्याण समित्यांच्या बैठकीस उपस्थित राहून या बैठकीमध्ये झालेल्या निर्णयांची योग्य प्रकारे अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी तालुका आरोग्य अधिकाऱ्याची असेल.

तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांचे आर्थिक अधिकार :-

तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांना त्यांच्या वाहनाच्या दुरुस्ती व इंधनासाठी आवश्यक ती तरतूद जिल्हा आरोग्य अधिकाऱ्यांनी जिल्हास्तरावरील निधीतून उपलब्ध करून द्यावी, जेणेकरून त्यांना तालुक्यातील फिरती करणे, जिल्हास्तरावरील बैठकांना उपस्थित राहणे आणि इतर अनुषंगिक कामे करण्यास अडचण येणार नाही.

तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या इतर वित्तीय अधिकाराबाबत स्वतंत्ररित्या आदेश निर्गमित करण्यात येतील.

उपसंचालक आरोग्य सेवा मंडळ हे दरमहा विभागीय आयुक्तांच्या सल्ल्याने व त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली तालुका आरोग्य अधिकाऱ्यांच्या कामाचा विभागीय स्तरावर आढावा घेतील. तसेच मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या सल्ल्याने

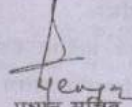
जिल्ह्यातील सर्व वैद्यकीय अधिकारी यांचा महिन्यापून एक वेळ आढावा घेण्याची जबाबदारी उपसंचालक आरोग्य सेवा यांची असेल व हा त्यांचा कर्तव्याचा भाग असेल.

महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती अधिनियम १९६१ चे कलम ९५ अन्वये मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे वरील शासन निर्णयाव्यतिरिक्त इतर जबाबदारी सोपविण्यासाठीचे अधिकार तालुका आरोग्य अधिकार्यांच्या सहमतेनुसार विकेंद्रीत करतील.

तालुका आरोग्य अधिकारी हे पंचायत समितीच्या अधिनस्थ राहून वरील बाबींची सर्व कामे पार पाडतील व ते पंचायत समितीस जबाबदार राहतील. सर्व आरोग्य विषयक कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीमध्ये पंचायत राज्य व्यवस्थेचा अंतिमत्व सर्वत्र मिळविण्यासाठी तालुका आरोग्य अधिकारी प्रयत्नशील राहतील.

हे आदेश ग्राम निकाश विभाग व जलसंधारण विभागाच्या सहमतीने त्यांचे अनौपचारिक संदर्भ क्र.६६९६/सचिव, दिनांक २९.१२.२००६ नुसार निर्गमित करण्यात येत आहेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

प्रधान सचिव,
सार्वजनिक/आरोग्य विभाग, १

प्रत :-

मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
प्रधान सचिव, मा. मुख्यमंत्री यांचे कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
सचिव, मा. उपमुख्यमंत्री यांचे कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता-बाल आरोग्य व पोषण मिशन, औरंगाबाद
आयुक्त, एखाविसेयो, नवी मुंबई
आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक
विभागीय आयुक्त, कोकण विभाग, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर
संचालक, आरोग्य सेवा, मुंबई
अति. संचालक, (कुटुंब कल्याण), पुणे
सर्व जिल्हाधिकारी
सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
सर्व उपायुक्त (विकास)/सहायक आयुक्त (विकास), विभागीय आयुक्त कार्यालय
सर्व उपायुक्त (अस्था), विभागीय आयुक्त कार्यालय
सर्व उपसंचालक, आरोग्य सेवा मंडळ
उपसंचालक (आर.सी.एच) कुटुंब कल्याण भवन, पुणे
सर्व जिल्हा शल्यचिकित्सक
सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (बा.क.), जिल्हा परिषद
सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जिल्हा परिषद
सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी प्रकल्प
सर्व अधिकांक ग्रामीण रुग्णालय
सर्व गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती
सर्व तालुका आरोग्य अधिकारी
सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी, एखाविसेयो
सर्व वैद्यकीय अधिकारी, प्रा.आ.केंद्र (संबंधित जिल्हा आरोग्य अधिकारी, जि.प.यांच्यामार्फत)

H-625 -2a.

तालुका आरोग्य अधिकारी (THO)
अधिकार, कर्तव्ये आणि जबाबदा-यांचे विवेकीकरण

महाराष्ट्र शासन

सार्वजनिक आरोग्य विभाग

शासन शुध्दीपत्रक क्र. एनआरएचएम १००७/प्र.क्र. ६/आरोग्य-७

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२

दिनांक : २४ मे, २००७

वाचा - शासन निर्णय समक्रमांक दिनांक १६ मे, २००७

तालुका आरोग्य अधिकारी हे स्वतंत्र पद असून त्यांचेकडे त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या नियंत्रणाची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे. त्यांचेकडे कोणत्याही प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे नियमित काम सोपविण्यात येऊ नये.

२. संदर्भांकित शासन निर्णयातील तालुका आरोग्य अधिका-यांच्या नेमणूकीच्या निकषातील अनुक्रमांक १ मधील " तालुका आरोग्य अधिका-यांची अतिरिक्त जबाबदारी पेलताना त्यांच्या मूळ कार्यभाराच्या अनुषंगाने त्यांना सोपविण्यात आलेले उद्दिष्ट पूर्ण करावे लागेल " हे वगळण्यात येत आहे.

३. उपरोक्त शासन निर्णयाच्या अनुक्रमांक १३ मध्ये पुढील ओळ समाविष्ट करण्यात येत आहे :-
" त्यांना द्यावयाच्या सर्व प्रकारच्या प्रशिक्षणाचे नियंत्रण तालुका आरोग्य अधिकारी करतील "
महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

y. n. e. d.
(प्रज्ञा सं. महाले)

महाराष्ट्र शासनाचे अवर सचिव

प्रति,

मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई

प्रधान सचिव, मा. मुख्यमंत्री यांचे कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

सचिव, मा. उपमुख्यमंत्री यांचे कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई

प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा विभाग, मंत्रालय, मुंबई

सचिव, ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई

सचिव, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई

सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई

महासंचालक, राजमाता जिजाऊ माता-बाल आरोग्य व पोषण मिशन, औरंगाबाद

आयुक्त, एबाविसेया, नवी मुंबई

आयुक्त, आदिवासी विकास विभाग, नाशिक

विभागीय आयुक्त, कोकण विभाग, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर

संचालक, आरोग्य सेवा, मुंबई

अति.संचालक (कु.क.) पुणे

